

Kritiske tanker om velvilje, magt og blindhed

Følgesedler til foredrag v. Steen Nepper Larsen, Vejle, 24.10.2019

"Værdighed og meningsfuldhed i sociale og psykiatriske indsatser..."

Ordene formeligt strutter af positivitet. Det er svært at være uenig. Lad os da bare få mere af det hele...

Men spørgsmålene viser sig alligevel at stå i kø. I første omgang hele seks styks:

Hvad forstås der ved værdighed og meningsfuldhed?

Hvem tiltager sig retten og magten til at definere dem?

Kan og skal de måles?

Kan værdighed og meningsfylde planlægges for andre?

Er der tale om gratis størrelser, eller koster det penge at virkeliggøre dem?

Er der tale om ord med oplevelseskvaliteter og/eller om rene styringsord?

Dette foredrag krydser et begrebshistorisk perspektiv med et institutions- og samtidskritisk blik.

Dertil kommer en kropsfænomenologisk forankring. Som sansende og tænkende kroppe befinder vi os altid allerede i en fysisk og social verden, ladet med betydning og emmende af konfliktualitet.

Hvordan manøvrere rundt imellem og håndtere alle dilemmaerne?

Hvordan undgås det, at det falske sniger sig ind i de velmenende ord?

* * * * *

1. Et ontologisk vilkår: Menneskets væren i verden i rum, tid, socialitet og sprog. Beskyttende hinder spændes/spindes omkring os; andre spænder/spinder vi selv (se SNL 2009, s.4 neden for) Altid situeret og inkarneret. Altid stedsligt og kødeligt bundet. Hér og ikke dér. Ikke noget vi vælger som en vare eller en 'mening'. Lidt om forholdet mellem den første og den anden fødsel.

2. Forskel på rum, sted, bolig og hjem. Arkitektur som i-teori; tilhør, *belonging*... Orion – et socialpsykiatrisk *botilbud* for voksne. Det institutionelle sprog er altid til stede. Altid er der nogen, der vil noget med nogen (jf. SNL 2016). Svært at undgå i en institutionel kontekst. Hvordan have respekt for og møde dem, der ikke vil villes noget med (jf. SNL 2018b)?

3. At 'hjemme den' på egne præmisser (Winther 2006). Selvvalgt. At dvæle ved nogle af de mange fotos.

4. ”Bogen giver en nuanceret og bredt empirisk funderet beskrivelse af, hvordan rusmidler er flettet ind i beboernes liv, og de problematikker, der kan være der, samt de mange forskellige holdninger, tanker, meninger, kulturelt vedtagne sandheder om rusmidler, der også er i spil.” (Sidsel Busch, antropolog og projektleder v. Kompetencecenter for Dobbeldt diagnoser i ”Efterord” i Line Torp Abildtrup og Pernille Mørch Jensen: *Stof til eftertanke. Om rusmidler, medicin og alt det andet i Orion* (Orion, Region H, 2019).

5. ”Indefra- og udefra-perspektivet” (op. cit. s.120). Førstnævnte får ikke lov til at være selvrådende. Men der tales meget om frirum og personlige rum (s.105). ”Orion skal være et sted, hvor man kan være” (s.119). Se overvejelser om ”hjem” og ”respekt”... ”Beboerne i Orion skal have mulighed for at leve et liv med kvalitet og med mulighed for at komme sig” (s.17). ”Kan man håbe på vegne af andre?” (s.150).

6. Rusmiddelbrug uden skam og en fast fordømmende dagsorden. Accept, troværdighed, tillid. *Recovery* – som det at komme sig; en kommen til sig selv. Identitet som mellemværende

7. Giver rusmidler mening - eller bliver de en del af eller ligefrem grunden til meningsløshed? Er det forbudt/umuligt (inden for den herskende og dominerende diskurs om misbrug...) at stille spørgsmålet, om der kan leves et godt liv med rusmidler? (s.144). Forholdet mellem magt og afmagt – udspillet mellem bruger, ansat og stofferne. ”det skadesreducerende sigte...” (s.86, 157). Konfliktuelt: ”... rusmiddelområdet er gennemsyret af stærke og ind i mellem modsatrettede holdninger, følelser og forståelser, som gør vanskeligt at arbejde med” (s.17). At søge erstatning i stoffet (s.41).

8. Fra disciplinsamfund til kontrolsamfund – fra serien, opdragelsen og straffen (se fx <https://www.svendborgmuseum.dk/forsorgsmuseet/>) til muligheden for at blive aktør i eget liv (se s.105); hvor en ”individualiseret tilgang, baseret på den enkeltes autonomi og selvbestemmelse og udviklet i en samarbejdende relation spiller en væsentlig rolle” (s.162). Et skred fra *top-down* til *bottom-up*; fra indlæring til læring; fra faste kvalifikationsforventninger til kompetence. Fra ledelse til selvledelse (Elevplaner og MUS for brugere). Kendes over alt i samfundet. Et irreversibelt fremskridt – kan man håbe, men bestemt ikke problemløst.

9. Ordenes betydning: Stofmisbrug/misbrug, rusmiddelbrug, problebrug... (s.36-37). Medarbejder, medmenneske (s.113). Magt, at kunne magte... Gal, normal... Syg, normal. Binære koder til debat.

10. Blindhed: Ikke at kunne se, hvad man ikke kan se, når man ser. Fem eksempler fra sidelinjen: (1) Overophedning af forventninger til mennesker, der i forvejen har svært ved at finde sig til rette og/eller styre sig selv inden for kontrolsamfundets smalle normalitetsramme. At være ekspert i egen lidelse... (2) At ’tvinge’ sig til at blotlægge ambitioner, potentialer, ønsker...at verbalisere sig selv tilregneligt og opbyggeligt – en form for strategisk selvfordobling... (3) At give folk selvansvaret for noget, de ikke selv kan have eller indløse ansvaret for. ... (4) Er det nok at tale om ”forandringsønsker” (s.151) og at ”virkelige forandringer kun sker, hvis man selv har besluttet det?” (s.152). Hvad med strukturkritik? ... (5) Evidens (*hard power*; biomedicinsk funderet) og *nudging* (*soft power*, socialt og kommunikativt, ”en psykosocial forståelsesmodel”).... koblet sammen: et umage par.

11: Mange rationaler i spil. Jeg kan ikke dy mig for allerede nu at varme lidt op under jer med et opslag om det anmassende og ganske anvendelige begreb ”**rationale**” på en kvart side - skrevet af undertegnede til *Sociologisk leksikon*, der udkom på Hans Reitzels Forlag (Kbh.) i 2011 og angivet her

neden for. Værket indeholder ca. 2.400 opslag, skrevet af ca. 94 danske sociologer og samfundstænkere. Det blev genudgivet i en ganske let korrigeret version i 2013.

rationale, af lat. *rationalis* (*ratio*), der kan betyde både fornuft, årsag, grund og grundlag. Begrebet rationale er ganske udbredt, men det bruges ikke éntydigt, hverken inden for filosofien, sociologien eller i hverdags sproget. Inden for filosofi og videnskabsteori angiver et rationale det saglige grundlag for forklaringen af nogets eksistens og en sammenfatning af de principper og metoder, der anvendes i videnskabelige undersøgelser. Inden for det sociologiske felt kan der tales om stridende rationaler, fx inden for arbejdslivet. Et rationale er at profitere på andres arbejde og at kunne konkurrere med andre virksomheder, et andet at arbejde giver løn til de ansatte. Et tredje rationale drejer sig om at forfine sin indsigt og kunnen, mens man arbejder, et fjerde om at danne fælles sociale bånd (at indgå i en arbejdsdeling, at blive anerkendt etc.). Når disse rationaler brydes, taler der ofte om rationalesammenstød. I hverdags sproget og i medie verdenen bruges begreber som rationaler, perspektiver, iagttagelsesmåder, tanke- og handlingsformer i stigende omfang i flæng.

Eng.: rationale

SNL

Med det 'helgarderende' og meget brede rationalebegreb i baghovedet er det værd at bemærke og undre sig højlydt over at og fælles drøfte om det socialpsykiatriske arbejde med rusmiddelbrugere i disse år tilsyneladende både skal bidrage til: (1) at give brugerne større værdighed, frihed og medbestemmelse over eget liv; (2) at producere nye og fordomsfri viden om rusmiddelbrug i et brugerperspektiv inkl. epistemologiske ambitioner om at udfordre den biomedicinske og neurologiske diskurs (en teoretisk fornuft); (3) at ægge til medarbejderoplysning (personlige erfaringer med misbrug spiller ind i den professionelle tilgang); (4) at holde loven og intervenere i brugernes liv (evt. tilkalde politiet, smide drug-dealere ud, advare mod ulovlige/forurenede stoffer; s.15, 109f); (5) At (gen)opdrage brugerne til selvledelse og selvomsorg bl.a. via samtale, nærvær og (måske...) *nudging*; (6) at vise 'samfundet' at det kan betale sig (*win-win*) at behandle brugerne ordenligt og at inddrage dem i alle beslutninger; (7) at vedgå sig og kunne formå at blottlægge dilemmaerne inden for behandlingen af rusmiddelbrugere (en praktisk fornuft);

Der synes således både forventninger, krav og argumenter, der bunder i:

(1) eksistens og selvbestemmelsesret; (2) viden og indsigt; (3) medarbejderoplysning; (4) gældende lov og intervention (5) (gen)opdragelse og social regelfølge; (6) en humanistisk biopolitik/sundhedsøkonomi; (7) træning i dilemmavedgåelse

Der er helt sikkert flere *rationaler* end disse syv, der gør sig gældende i den kritiske socialpsykiatri:

- Hvilke andre kan I få øje på?
- Ændrer rationalerne sig hele tiden, eller er de forholdsvis stabile?
- Så de eksempelvis anderledes ud i for 5-10-20-30 år siden?

Overvej hvilke rationaler der gør sig gældende i samtidens socialpsykiatri på botilbudsområdet:

- Hvilke rationaler er de mest dominerende?
- Hvilke af dem konflikter mest med hinanden?
- Er der én central konfliktakse (ét rationalesammenstød) eller flere?
- Hvilke rationaler ønsker samfundet, kommunen og 'brugerne', at medarbejderne skal honorere?
- Hvilke rationaler ønsker du selv skal styre arbejdet for en professionel socialpsykiatrisk medarbejder?

* * * * *

Referencer:

SNL:

- "Identitet som mellemværende". I: *Magasinet Filosofi* nr.1, 2002.
- "Menneskets livslange anden fødsel. Peter Sloterdijks sfærologi og filosofiske antropologi" i *Vagant* # 1, Bergen 2009
- "Tanker om det lærende dyr og den urene pædagogik" i Svend Brinkmann, Lene Tanggaard og Thomas Aastrup Rømer (red.): *Uren pædagogik*. Aarhus: KLIM 2011.
- "Evidens – 19 kritiske aforismer". *Social Kritik* nr.143, 2015a.
- *Menneskets plastiske hjerne – gådefuld og genstand for store forventninger*. Fjordager: Fjordager 2015b.
- *At ville noget med nogen. Filosofiske og samtidskritiske fragmenter om dannelse og pædagogik*. Aarhus: Turbine Akademisk 2016.
- "Efterskrift" i Eva Gulløv (m.fl., red.): *Pædagogisk antropologi. Tilgange og begreber*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag 2017.
- "A Critical Essay on the Exercise of Critique. On the Impossibility of Reconciling Ontology and Epistemology". *Danish Yearbook of Philosophy (DYP)* # 51, 2018a.
- "Når man ikke vil villes noget med", bidrag til *Lilleskolernes Årsskrift*, 2018b.
- "Hvordan det begrænset synlige blev det virkelige" i Brian Degn Mårtensson (red.): *Er der evidens for evidens?* København: Akademisk Forlag, 2019.
- Merleau-Ponty, Maurice: *Kroppens fænomenologi*. Frederiksberg: DET lille FORLAG 1994/1945.
- Sloterdijk, Peter: *Du musst dein Leben ändern. Über Anthropotechnik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp 2009.
- Winther, Ida Wentzel: *Hjemlighed – kulturfænomenologiske studier*. Københavns: DPU's Forlag 2006.